

HATIDŽA ČAR-DRNDA
(Sarajevo)

NAHIJA LJUBOVIĆ U 15. I 16. STOLJEĆU*

Ključne riječi: Vlasi, plemenska organizacija, Osmanska država, nahija Ljubović, knez Herak, džemat.

Nahija Ljubović prostirala se na području donjeg Polimlja i imala je svoju organizacionu tradiciju još iz vremena srednjovjekovne Bosanske kraljevine. U jednom dubrovačkom dokumentu spominje se već 30. augusta 1281. godine.¹ Ova oblast nalazila se u sastavu Bosanske kraljevine, a bila je dijelom plemićkog posjeda Stipana Vukčića Kosače.

Sve lojalne podanike, koji su u prethodnom društvenom sistemu imali povlašten društveni status, administracija Osmanske države uključivala je u svoj društveno-politički sistem i, shodno ranijoj društvenoj poziciji i ličnim sposobnostima i zaslugama, svakom je pojedincu dodjeljivala šansu za uspon na ljestvici društvene hijerarhije. Zahvaljujući tome svi predstavnici bosanske društvene zajednice mogli su doseći visoke društvene pozicije u novoj državnoj organizaciji.²

Osmanlije su ovaj prostor zauzeli prije integracije Bosanske kraljevine u sastav Osmanske države. Kao posebna teritorijalno-upravna oblast u okviru Hercegovačkog sandžaka nahija Ljubović se spominje u osmanskim izvorima već od 1477. godine. Formirana je po uzusima plemenske organizacije, što čini pravi izuzetak u teritorijalno-upravnoj

* Ovaj rad predstavlja prerađeni referat sa simpozija u Pljevljima 2008. godine.

¹ Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk – Postanak i upravna podjela*, Sarajevo 1982., 166.

² O tome ilustrativno govore podaci sadržani u izvornim dokumentima: Behija Zlatar, “O nekim muslimanskim feudalnim porodicama u Bosni u XV i XVI stoljeću”, *Prilozi Instituta za istoriju*, br. 14-15, Sarajevo 1978., 81-139; Hatidža Čar-Drnda, “Oblast hercega Stjepana Kosače prema podacima popisa iz 1468/69. godine”, *Zbornik radova “Naučni skup Herceg Stjepan Vukčić Kosača i njegovo doba”*, BZK “Preporod” Gradsko društvo Mostar, Mostar 2005., 65-67.

strukturi osmanskog teritorija. To je, ustvari, ustupak koji je Osmanska država učinila Vlasima nahije Ljubović, a što na svoj način govori o značaju i važnosti ove vlaške grupacije za stabilnost osmanske vlasti na prostoru Hercegovačkog sandžaka.

Nahija je bila podijeljena na vlaške džemate. Iz ove nahije i vlaške skupine Ljubovića potiče knez Herak Vraneš, poznati vlaški starješina, koji je rano uspostavio punu saradnju sa lokalnom osmanskom administracijom. Zna se da je još Pašajigit-beg Vladisavu, ocu kneza Heraka, i članovima porodice dao baštine Vukašina Sankovića i Vuka Pavičića u selu Kruševu u okolini Mostara.³ Knez Herak je imao blisku saradnju i sa Isa-begom (1439-1463), trećim zapovjednikom Skopskog krajišta, čijim su odobrenjem on, njegov sin i sinovci dobili na uživanje baštine Tvrтка i Petra. Vladisav i njegov sin knez Herak uživali su i mezu Turkovići i Bivolje Brdo u nahiji Blagaj.⁴ Knez Herak i njegovi sinovi uživali su i mezre Kutlišić, Mirinić i Uvorić u Vidoškoj nahiji, zatim mlin i baštine Zavala i Kolotić, koje im je dao na uživanje umrli Isa-beg.⁵ I ovi podaci pokazuju da je porodica kneza Heraka veoma rano uspostavila saradnju sa Osmanlijama i da su njeni članovi zbog toga brzo ušli u osmansku vojnu klasu. Taj odnos Osmanlija prema njima govori i o činjenici da je ova plemenska organizacija u tadašnjoj društvenoj strukturi predstavljala značajan društveno-ekonomski i politički faktor. Vlaško vodstvo ove nahije, rukovođeno vlastitim ekonomskim i društvenim interesima, osvajaće pozicije na društvenoj hijerarhiji i vremenom prelaziti u višu društvenu klasu. Ilustrativne podatke o tome pružaju osmanski izvori.

Već 1468/9. godine knez Herak, kao pripadnik osmanske vojničke klase, uživao je timar u vrijednosti 2.865 akči.⁶ Kao povećanje timaru dat mu je 1470. godine i timar koji je ranije uživao Durmuš sin Ljubivoja. Imao je obavezu da kao oklopnik lično učestvuje u akcijama osmanske vojske, da sa sobom nosi šator i vodi jednog naoružanog vojnika. Iako knez Herak nije dosljedno poštovao naredbe lokalne osmanske administracije, nije zbog toga, kao drugi članovi, snosio oštre konsekvence. Kada se nije odazvao na poziv da ide na pohod protiv vojske dinastije Akkoyunlu, timar mu je oduzet i dat je drugom vojniku. Međutim, drugi podaci govore da saradnja kneza Heraka i članova njegove najbliže

³ Istanbul, Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi (BOA), Tapu defter (dalje: TD), No. 5 (kopije u Orijentalnom institutu u Sarajevu, br. 5, 556); Ahmed S. Aličić, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo 1985.

⁴ *Isto.*

⁵ *Isto.*

⁶ Istanbul, Atatürk kütüphanesi, Cevdet Yazmalari No. 0-76 (kopije u OIS, isti broj), f. 148b.

porodice sa osmanskom vlašću nije zbog ove neposlušnosti definitivno prekinuta. Dubrovački dokumenti bilježe da je ovaj knez bio u službi i Hamza-bega i da je po službenoj dužnosti dolazio u Dubrovnik 12. marta 1470. godine.⁷ I njegov brat Vuk tijesno je saradivao sa osmanskom administracijom. Kod Sinan-bega, drugog hercegovačkog sandžakbega, obavljao je određene službe.⁸ Dubrovački dokumenti spominju i sina kneza Heraka Vraneša kao sultanovog službenika, koji je u međuvremenu prihvatio islam i dobio ime Ibrahim. On je 5. maja 1470. godine donio sultanovo pismo Dubrovačkoj republici.⁹ U dubrovačkoj korespondenciji i dubrovačkim dokumentima spominju se i druge ličnosti ove plemenske organizacije, a koje su u osmanskoj lokalnoj administraciji imali značajne pozicije. To su Isa-beg Vranešević i Ahmed-beg Vranešević.¹⁰ Svi navedeni podaci upućuju na zaključak da su upravni i neki drugi članovi vlaške plemenske organizacije Ljubovića veoma rano uspostavili saradnju sa osmanskom administracijom, dobili značajne društvene funkcije i vremenom se uklopili u muslimansku zajednicu, koja je djelovala na prostoru Hercegovačkog sandžaka.

Kompletna vlaška organizacija čiji su članovi bili knez Herak sa bližim i daljim srodnicima bila je smještena u nahiji Ljubović, po kojoj njihovi potomci i danas nose prezime Ljubović. Podaci o njihovom porijeklu nalaze se sačuvani u osmanskim izvorima, posebno u defterima. Ova vlaška plemenska organizacija u svom kompletnom sastavu pojavljuje se po prvi put u spomenutom defteru iz 1477. godine.¹¹ Zajednica je bila podijeljena na džemate (katune), a imala je svoja ljetna i zimska boravišta. Ona su se, gotovo sva, nalazila u selima nahije Ljubović u Polimlju. Izvor je zabilježio u navedenoj nahiji postojanje sljedećih džemata: *Vuka sina Vraneša, Strahinje sina Branuša, Ivaniša sina Bogdana, Đurđa sina kneza Heraka, Stipana sina Ivana, kneza Heraka i Kradisava sina Paskaša. Pleme je brojalo 220 domaćinstava i 24 punoljetna neoženjena člana.*¹²

Džemat Vuka sina Vraneša imao je 35 domaćinstava.¹³ Sam Vuk opisan je sa svojim džematom. Međutim, on je imao timar izvan nahije

⁷ Ćiro Truhelka, "Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive", *Glasnik Zemaljskog muzeja* XXIII, Sarajevo 1911., 438.

⁸ *Isto.*

⁹ *Isto*, 442.

¹⁰ *Isto.*

¹¹ Vidi: Nedim Filipović, *Osmanski feudalizam u Bosni i Hercegovini*, Izabrana djela Nedima Filipovića, Svezak I, Armis Print, Sarajevo 2007., 444-452. (dalje: N. Filipović, *Osmanski feudalizam*).

¹² BOA, TD No. 5, 35-39.

¹³ BOA, TD No. 5, 35.

Ljubović. U selu Lađov Potok u nahiji Goražde, zatim u selu Požarak u nahiji Sokol i drugim selima uživao je timar vrijednosti 3.127 akči.¹⁴

Članovi džemata u selu Grubašić u nahiji Kukanj uživali su u skladu sa vlaškim zakonom Odinovu baštinu, zatim u selu Grabak baštinu Vukića. Osim toga, u blizini sela Gorice uživali su jedan vinograd i tri njive. Uživaocu zemljišta plaćali su za to desetinu.

Džemat Strahinje sina Braniša (Branuša) imao je 16 domaćinstava i pet punoljetnih neoženjenih poreskih obveznika.¹⁵ Strahinja nije popisana sa svojim džematom. On je uživao timar na nekom drugom mjestu, koje se moralo nalaziti u blizini katuna.

Džemat Ivaniša sina Bogdana imao je 24 domaćinstva i još pet punoljetnih neoženjenih poreskih obveznika.¹⁶ Ivaniš nije popisana sa džematom, ali su popisana njegova dva brata, Ilijaš i Radovan.

Džemat Đurđa sina kneza Heraka imao je 71 domaćinstvo i 4 punoljetna neoženjena člana.¹⁷ Đurđe nije popisana sa džematom, jer je uživao timar na drugoj lokaciji. Među članovima džemata navode se i neka specifična zanimanja: kovač Cvatko, svirač (mutrib) Petar, Vukašin terzija (krojač). Udovica Milica bila je starješina jednog domaćinstva. Mnogi članovi su vezani krvnim srodstvom i stiče se utisak da je jedan džemat sačinjavao zajednicu krvnih srodnika. Činili su zajednicu koja je u svom sastavu imala raznovrsne radne profile koji su ovom katunu omogućavali zadovoljenje tekućih potreba. Bavili su se uzgojem sitne stoke, trgovinom, prenosom trgovinskih artikala, a u slobodnim časovima znali su se zabaviti uz pjesmu i muziku.

U navedenom džematu evidentiran je jedan član koji je primio islam i dobio ime Hasan.

Đurđe se 1499. godine spominje kao timarnik. On je u selima Lopatica, Virče i Orahovica u nahiji Neretva uživao timar. Njegovom timaru pripadali su i posjedi u selu Donji Šumani u nahiji Kukanj.¹⁸

Džemat Stipana sina Ivana imao je 13 domaćinstava i tri punoljetna neoženjena člana.¹⁹ Među njima je popisana navedeni Stipan sa dvojicom svojih sinova, Vladom i Vladisavom.

Ovaj džemat, zajedno sa džematima Strahinje, Ivaniša i Đurđa zimovao je u mjestu Ljubović, a ljetna ispasišta su koristili na nekoli-

¹⁴ *Isto*, 266-268. U selu Stolac u nahiji Vidoška uživao je tri vinograda i jedan mlin.

¹⁵ *Isto*, 36.

¹⁶ *Isto*.

¹⁷ *Isto*, 37.

¹⁸ BOA, TD No. 697 (kopije u OIS, isti broj), 71a.

¹⁹ *Isto*, 37-38.

ko mjesta: Vilenjak, Vratovo, Vitorik, Krnja Jela, Grabčan, Kul, Stup, Ragašica, Borija, Kamena Voda, Žar, Barica, Žabjator, Stog, Ponikvica, Miliška i Rog.²⁰

Džemat kneza Heraka imao je 44 domaćinstva i četiri punoljetna neoženjena poreska obveznika.²¹ Katun je zimovao u mjestu zvanom Ljubović, a ljetovao u mjestu Vilenjak. Knez Herak, o kome smo ranije govorili, bio je starješina cijele plemenske organizacije. Sam knez Herak nije bio popisan sa svojim džematom, zato što je uživao zeamet u selima nahija Goražde, Bistrica, Kava, Kukanj i Osanica u vrijednosti 28.970 akči.²² Njemu je u oktobru 1476. godine sultanovim fermanom dodijeljena na upravu nahija Trebinje i Popovo. Veoma je kratko bio na toj dužnosti. U službi lokalne osmanske administracije javlja se i u vrijeme službe Sinan-bega.²³

Član i poreski obveznik jednog domaćinstva njegovog katuna bila je udovica Buka.

Džemat Kradisava (Gradisava) sina Paskaša imao je 17 domaćinstava i tri punoljetna neoženjena poreska obveznika.²⁴ Ljetovali su i zimovali na mjestima gdje su to činili i prethodno navedeni džemati.

Navedeni vlaški džemati koristili su za svoju egzistenciju prostor nahije Ljubović. Oni su plaćali vlaške poreze u skladu sa kanunom koji je donesen navedene godine za Vlahe Hercegovačkog sandžaka. Sva vlaška davanja pripadala su sultanovom hasu.²⁵

Vlasi nahije Ljubović spominju se i u zadnjim decenijama 15. stoljeća. Nahija Ljubović je pripadala administrativno Polimlju i kadiluku Prijepolje.²⁶ Navedeno je šest džemata, odnosno katuna: *Džemat Mirče sina Radula, Iskendera sina Ibrahimovog, Hlapca sina Ivaniša,*

²⁰ *Isto*, 38.

²¹ *Isto*. O knezu Heraku Vranešu više vidjeti: Bogumil Hrabak, "Herak Vraneš", *Godišnjak Istorijskog društva BiH VII*, Sarajevo 1955., 53-66; Nedim Filipović, *Osmanski feudalizam*, 444-445.

²² BOA, TD No. 5, 284-309. Timar je obuhvatao 41 selo sa 412 nemuslimanskih i 34 muslimanske kuće i 97 punoljetnih neoženjenih muslimana, zatim 28 čiftlika koji su se nalazili u raznim nahijama. Posjedovao je više vinograda, mezri i drugih obradivih zemljišnih parcela.

²³ Na dužnosti hercegovačkog upravnika bio u periodu 1474-1475. godine.

²⁴ BOA, TD No. 5, 38-39.

²⁵ *Isto*, 17. U skladu sa navedenim zakonom svake su godine po kući plaćali jednu filuriju, zatim po jednu ovcu sa janjetom ili 12 akči, po jednog ovna ili 15 akči, na svakih pedeset kuća po dva ovna ili 60 akči, zatim na svakih pedeset kuća po jedan šator ili sto akči. U slučaju rata, na svakih deset kuća jedan vojnik ide u rat. Druge poreze nisu davali. Ukoliko su u vlastitoj režiji obrađivali zemlju, uživaocu timara su plaćali desetinu.

²⁶ BOA, TD No. 1063 (kopije u OIS iz ANUBiH, br. 175), s. 1.

Durđa sina kneza Heraka, Vukašina vojvode i Vukašina sina Strahinje. Ukupan broj vlaške zajednice nahije Ljubović iznosio je 377 domaćinstava i 443 punoljetna neoženjena člana. Knez Herak se više ne spominje među ovim Vlasima. Najvjerovatnije nije više bio među živima.

U selu Bistrica nalazio se *džemat Mirče sina Radula*. Džemat je brojao 30 kuća i 49 punoljetnih neoženjenih članova.²⁷ Evidentiran je jedan rataj. Samo je Vuk Ivanov uživao baštinu. Članovi džemata uživali su dio pašnjaka.

Džemat Hlapca sina Ivaniša boravio je u selu Ninković u nahiji Ljubović. Sastojao se od 54 domaćinstava i 54 punoljetna neoženjena člana.²⁸ Evidentiran je jedan rataj, jedan teklić, zatim jedno muslimansko domaćinstvo Ismaila Borića, koji je plaćao resm u iznosu 52 akče.²⁹ Evidentiran je Ivan sin Iljasov. Osam domaćinstava je uživalo baštinske posjede, a stanovnici katuna uživali su i dio istog pašnjaka koji je uživao džemat Mirče Radulovog.

Džemat Iskendera sina Ibrahimovog boravio je u nekoliko seoskih naselja. U selu Poznanović, koje je pripadalo Polimlju, boravilo je 15 domaćinstava i 21 punoljetni neoženjeni član.³⁰ Ibrahim je sin kneza Heraka, a Iskender njegov unuk. U dubrovačkim vijestima on se spominje 1485. godine.³¹ Od Iskenderovih potomaka nastala je begovska porodica Ljubovića, koja i danas egzistira u raznim geografskim prostorima.³²

U selu Ogranović boravilo je 13 domaćinstava i 15 punoljetnih neoženjenih članova.³³

U selu Jugčević, u Polimlju, bilo je 7 domaćinstava i 14 punoljetnih neoženjenih članova.³⁴

U selu Gornji Kadići bilo je 10 domaćinstava i 12 punoljetnih neoženjenih članova.³⁵ U selu je zabilježeno šest kovača: Vukić, Niko, Vlatko, Vukosav, Radivoj i Radosal, zatim teklić Vukac sin Radovana.

U selu Crnica (Cernica) boravilo je 18 domaćinstava i 33 punoljetna neoženjena člana.³⁶ Baštinu Tvrdša uživao je Iskender, a baštinu Trhulja (Bohulja) pop Radica. Među neoženjenim članovima navode se

²⁷ *Isto*, 1a.

²⁸ *Isto*, 1b, 2a.

²⁹ *Isto*, 1b.

³⁰ *Isto*, 2b.

³¹ B. Hrabak, "Herak Vraneš", 53, 59.

³² Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk*, 166.

³³ BOA TD No. 1063, 2b, 3a.

³⁴ *Isto*, 3a.

³⁵ *Isto*.

³⁶ *Isto*, 3b.

još četiri popa: Vuk, Jovan, Jak i Rado. Kao vlastito ime nekih članova, ne samo ovog džemata, navodi se ime Vlah.

Na mezri Vraštica bilo je nastanjeno 11 domaćinstava i 13 neoženjenih članova.³⁷ Jednu baštinu je uživao Mahmud sin Vukašina.

U selu Pribojević (Prilobojić) bila su nastanjena 24 domaćinstva ovog džemata, zatim 44 punoljetna neoženjena člana.³⁸ Među njima je i domaćinstvo Husejna sina Iljasovog.

U selu Šuman bilo je nastanjeno sedam domaćinstava ovog džemata i sedam punoljetnih neoženjenih članova.³⁹ Među navedenim domaćinstvima bilo je jedno muslimansko, Kasima sina Vladisava. Moguće je da se radi o bratu kneza Heraka. Među neoženjenim članovima trojica su bila muslimani: Hidr Mustafin, Timurhan i Ali, sinovi Kasimovi.

Mezre Stožer, Gorica i Glušnica, koje su ranije uživali knez Đuro sin Herakov i Iskender, sin njegovog brata, pretvorene su u baštine i date na uživanje dvadesetorici domaćina.

Džemat Iskendera sina Ibrahima imao je u svom sastavu jednog kneza, jednog teklića, 20 rataja sa 105 domaćinstava i 159 punoljetnih neoženjenih poreskih obveznika. Među navedenim domaćinstvima tri su muslimanska: Mahmuda sina Vukašina, Husejna sina Iljasa (ili Ilijaša) i Kasima sina Vladisava, a među neoženjenim članovima su pet muslimana: Jusuf i Husejn, sinovi Iljasovi, Hidr sin Mustafin, Timurhan i Ali, sinovi Kasimovi.

Iskender Herak je kasnije uživao timar u nahiji Poblatje, u vrijednosti 11.960 akči.⁴⁰ Za njega se 1524. godine navodi da je umro i da je dio njegovog timara dat, prema odluci bosanskog sandžakbega Husrevbega, kethodi tvrđave Ihlevne, koji nije imao timar.⁴¹

Džemat kneza Đurđa (Đorđa) sina Herakovog bio je nastanjen u nekoliko seoskih naselja. Brojao je 111 domaćinstava i 154 neoženjena člana.⁴² Od zapovjednog kadra imao je, pored kneza, jednog teklića, 20 rataja i jednog lagatora. Bili su nastanjeni u sljedećim seoskim naseljima: u mahali Dobri Vidojević, Donji Bogdan, Dobrosalić, u mahali Gorović, Ostuga (Stuga), Popov Most i Košman.⁴³ U selu Dobrosalić zabilježena su jedan za drugim četiri mladića čiji je otac bio Herak. Ne znamo da li se radi o knezu Heraku. Neki Dragić je imao osam

³⁷ *Isto*, 3b, 4a.

³⁸ *Isto*, 4a, b.

³⁹ *Isto*, 4b.

⁴⁰ BOA, TD No. 91 (OIS, isti broj), 153.

⁴¹ *Isto*.

⁴² *Isto*, 5-7a.

⁴³ *Isto*.

sinova koji su upisani jedan pored drugog. U selu Ostuga zabilježen je jedan kovač. U istom selu baštinske posjede su uživali Alija sin Husejnov i Mehmed Husejnov. To su djeca Husejna iz džemata kneza Iskendera sina Ibrahimovog. Ostala domaćinstva ovog džemata bila su nemuslimanska. Među neoženjenim članovima evidentiran je Iskender Hasanov, kao i tri popa: Dimitruša, Vuk i Ivan. Inače, u ovoj plemenskoj organizaciji popovi su prisutni među mlađom populacijom, što bi moglo govoriti o intenzivnijem angažovanju vjerskog kadra sa specifičnim ciljem.

Džemat Vukašina vojvode je boravio u sljedećim selima ove nahije: Rajković, Grubiš, Mirče Peć i jednom selu čije ime nije naznačeno.⁴⁴ Vukašin vojvoda imao je 27 rataja. Među njima je bio i Mahmud Abdulahov i Iskender Čeklić. U selu čije ime nije navedeno evidentirano je jedno muslimansko domaćinstvo – Mahmuda Jakubovog, zatim dva punoljetna neoženjena muslimana: Ahmed i Kurd, sinovi navedenog Jakuba.⁴⁵ Ukupan broj domaćinstava iznosio je 46 i 76 punoljetnih neoženjenih članova. Evidentirano je pet kovača u ovom džematu.

Džemat Vukašina sina Strahinje boravio je u selu Grab u nahiji Ljubović.⁴⁶ Sastojao se od 31 domaćinstva i 51 punoljetnog neoženjenog člana. Evidentiran je 1 teklić i 2 rataja.

Prethodno je rečeno da je ova vlaška zajednica ukupno brojala 377 domaćinstava sa 443 punoljetna neoženjena muška člana. Tendencija pozitivnog rasta stanovništva ove nahije je veoma izražena. Primjetna je i diferencijacija u konfesionalnom smislu. Među vlaškim stanovništvom evidentirano je deset muslimanskih domaćinstava i pet punoljetnih neoženjenih članova.

Nove podatke o nahiji Ljubović nalazimo u popisu iz 1533. godine. Nahija je administrativno pripadala kadiluku Prijepolje, a poreske obaveze stanovnika seoskih naselja ove nahije pripadale su hasu Piri-bega, sandžakbega Hercegovačkog sandžaka.⁴⁷ Nahiji Ljubović pripadala su sljedeća seoska naselja: Dobrović, Donji Bogdanović, Dobrosalić, Goralević, Tutumuš (Potmuš), Ostuga, Gornji Trhalj, Uvina, Donji Trhalj, Kosman, Danković, Grus, Mirčenić, Vukić, Grab, Bormalović, Igranovik, Bogilović, Kutnavidić, Dinča, Vrastica, Bratunović, Šuman i Bistrica.⁴⁸ U granicama ove nahije nalazila su se

⁴⁴ *Isto*, 7, 8.

⁴⁵ *Isto*, 8a.

⁴⁶ *Isto*, 9, 10.

⁴⁷ BOA, TD No. 174 (OIS, isti broj), 16. To je sumarni popis poreskih obveznika naselja Hercegovačkog sandžaka iz 1533. godine.

⁴⁸ *Isto*.

24 seoska naselja i pašnjak Ogranica. Ukupna davanja hasu sandžak-bega iznosila su 39.440 akči.⁴⁹

Nahija Ljubović spominje se i 1540. (947. po hidžri) godine, kada je i dalje administrativno pripadala kadiluku Prijepolje.⁵⁰ Navedene godine u sastav nahije su ulazila sljedeća seoska naselja: Dobrović, Donji Bogdanović, Dobrosalić, Gorolević, Popov Most, Strug, Gornji Trhalj, Donji Trhalj, Utina, Dušničan, Rajković, Grubiša, Primjenić, Vukišić, Gran, Burmalović, Ugrovinić, Bogilović, Podlugović (Podilović), Crnica, Vidanica, Bratkolović (Bratkonović), Šuman, Bistrica, Soković (Sokorović) i Giran, ukupno 26 seoskih naselja.⁵¹ U selima je bilo nastanjeno vlaško i manjim dijelom ratarsko stanovništvo. Bili su podijeljeni na džemate na čelu sa knezom i njemu podložnim upravnim članovima. Navedene godine evidentirani su sljedeći džemati: Pavla sina kneza Đure, Vukašina sina Vukašinovog, Mustafe sina Iskenderovog, Mirčine sina Dragića i Strahinje sina Vukovog sa 376 domaćinstava. Iz navedenih podataka se može uočiti da su sinovi nasljeđivali očeve na ranijim dužnostima.

Džemat Pavla sina kneza Đure sačinjavala su 124 vlaška i osam ratarskih domaćinstava.⁵² Vlaška domaćinstva ovog džemata, kao i druga vlaška domaćinstva plaćali su 117 filurija po domaćinstvu. Svi su uživali baštinske posjede. Kod ratarskog stanovništva evidentirana su dva baštinska posjeda. Baštinu Uvejsa uživao je Stipan, a baštinu Heraka Vukila.⁵³

Džemat Vukašina sina Vukašina sačinjavala su 52 vlaška domaćinstva.⁵⁴ Baština Vuka vojvode, koju je uživao navedeni Vukašin vojvoda nije bila oporezovana.

Džemat Mustafe sina Iskendera katunara brojao je 109 vlaških poreskih obveznika i 17 ratarskih obveznika.⁵⁵

Džemat Mirčine sina Dragića brojao je 39 poreskih obveznika.⁵⁶ Oni su boravili na području sela Sokorović. Stanovnici katuna uživali su pašnjak Kara Pelin i plaćali su odsjekom 117 akči.⁵⁷

⁴⁹ *Isto*.

⁵⁰ BOA, Maliyeden Müdevver No. 3508 (OIS, isti broj), 338. To je popis Vlaha Hercegovackog sandžaka iz 1540. godine.

⁵¹ *Isto*, 338-348.

⁵² *Isto*, 338-342.

⁵³ *Isto*, 341.

⁵⁴ *Isto*, 341, 342.

⁵⁵ *Isto*, 343-346.

⁵⁶ *Isto*, 346, 347.

⁵⁷ *Isto*, 347.

Džemat Strahinje sina Vuka je imao 20 vlaških i sedam ratarskih poreskih obveznika.⁵⁸ U skladu sa pismenom odredbom Mahmud-bega umjesto njega dužnost je obavljao Ivan sin Tome.⁵⁹

Krajem 16. stoljeća javlja se nekoliko istaknutih članova porodice Ljubović, koji su imali važne vojno-upravne službe na nivou lokalnih ovlasti. Među njima je Osman Ljubović koji je imao titulu zaima.⁶⁰ Živio je u blizini Dubrovnika, a sa Dubrovčanima je imao dosta prisne i prijateljske odnose.⁶¹

U zaključnom razmatranju može se reći ukratko da su Vlasi Ljubovići u Bosanskoj kraljevini bili podanici oblasti kojima je gospodario herceg Stipan Vukčić Kosača. Uspostavom nove vlasti i novog društveno-političkog sistema nastavili su raniji sistem življenja u zadnjim decenijama 15. i tokom 16. stoljeća. Kao i kod ostalih vlaških grupa, odnos između njih i osmanskih vlasti obilježen je uzajamnošću. Teritorija Ljubović postala je osvojenjem dijelom osmanske države, ali je njena socijalna i kulturna konfiguracija ostala većim dijelom neizmijenjena i kao takva ušla je u osmanski društveni sistemi. Uvođenje osmanske terminologije odnosi se na vlaške formacije (gdje se uvodi termin džemat), dok se istovremeno u osmanski administrativni jezik uvodi lokalni termin kad je u pitanju porez koji Vlasi plaćaju, tj. filurija, zatim hijerarhijski nazivi plemenske organizacije: knez, primićur, rataj, teklić, te vjerski nazivi, kao pop i drugi. Ime grupe, kao i njena organizacija ne doživljava bitne promjene. Teritorija koju nastanjuju, poznata pod njihovim imenom Ljubović, ostaje ista tokom navedenog perioda. Elitni dio Vlaha Ljubovića, knezovi i primićuri, zadržavaju istu titulaciju (što je slučaj i kod ostalih Vlaha) i često postaju dijelom osmanske vojničke klase, tj. svoju obavezu prema osmanskoj državi ispunjavaju vojničkom službom, a ne plaćanjem poreza. Jednako kao i muslimanske spahije, oni dobivaju timare, pa i prelaze na islam, a u svakom slučaju postaju javne ličnosti čija se imena pojavljuju i u osmanskim i u izvorima susjedne Dubrovačke republike. Ukratko, historija Vlaha nahije Ljubović u osmanskom razdoblju obilježena je i kontinuitetom i promjenama. Kontinuitet predstavlja njihova teritorija, organizacija, stočarska ekonomija, a promjenu uklapanje u osmanski sistem kroz lojalnost osmanskoj državi, pristupanje osmanskoj vojničkoj klasi te preuzimanje dužnosti u okviru timarskog sistema, kao i prelazak na islam jednog dijela njihovog stanovništva.

⁵⁸ *Isto*, 347, 348.

⁵⁹ *Isto*.

⁶⁰ B. Zlatar, "O nekim muslimanskim feudalnim porodicama u Bosni u XV i XVI stoljeću", 107.

⁶¹ *Isto*.

NAHIJA LJUBOVIĆ U 15. I 16. STOLJEĆU

Sažetak

Uspostavom osmanske uprave i novog društveno-političkog sistema Vlasi nahije Ljubović zadržali raniji sistem življenja u zadnjim decenijama 15. i tokom 16. stoljeća.

U popisu Hercegovačkog sandžaka iz 1477. godine u nahiji Ljubović zabilježeno je šest džemata, a u zadnjoj deceniji 15. stoljeća ukupan broj članova ove vlaške zajednice iznosio je 377 domaćinstava i 443 punoljetna neoženjena člana. U popisu Hercegovačkog sandžaka iz 1540. godine u selima nahije Ljubović ubilježeni su Vlasi i ratarsko stanovništvo.

Kao i kod ostalih vlaških grupa odnos između njih i osmanskih vlasti obilježen je uzajamnošću. Ukratko, historija Vlaha nahije Ljubović u osmanskom razdoblju obilježena i kontinuitetom i promjenama. Kontinuitet predstavlja njihova teritorija, organizacija, stočarska ekonomija, a promjenu uklapanje u osmanski sistem gdje se nastale promjene uglavnom odražavaju u lojalnosti osmanskoj državi, pristupanju osmanskoj vojničkoj klasi i preuzimanju dužnosti u okviru timarskog sistema, kao i prelazak na islam jednog dijela njihovog stanovništva.

NAHIYA LJUBOVIĆ IN THE 15th AND 16th CENTURIES*Summary*

With the establishment of the Ottoman administration and the new social and political system, the Vlachs of nahiya Ljubović kept their earlier system of living in the last decades of the 15th and during the 16th centuries.

In the register of the sanjak of Hercegovina from 1477, there are six *ğamā'ats* listed in nahiya Ljubović, and in the last decade of the 15th century the total number of members of this Vlach community was 377 households and 443 major unmarried members. In the register of the sanjak of Hercegovina from 1540, in the villages of nahiya Ljubović the Vlachs and ploughmen were listed.

As with other Vlach groups, the relationship between them and the Ottoman authorities was marked by reciprocity. In short, the history of the Vlachs of nahiya Ljubović in the Ottoman period was marked by

both the continuity and the changes. Their territory, organization, cattle-raising economy represent the continuity, and changes are represented by integration into the Ottoman system where the resulting changes were mainly reflected in the loyalty to the Ottoman state, joining the Ottoman military class and taking over the responsibilities in the framework of the timar-system, as well as in the converting to Islam by a part of their population.

Key words: Vlachs, tribal organization, nahiya Ljubović, Prince Herak, ġamā'at.